

"Azərbaycanın görkəmli partiya və dövlət xadimi Əliheydər Ağakərim oğlu Qarayev burada yaşamışdır".

"Azərbaycanın görkəmli partiya və dövlət xadimi Mirzə Davud Bağır oğlu Hüseynov burada yaşamışdır".

"Azərbaycanın görkəmli partiya və dövlət xadimi Dadaş Xoca oğlu Bünyadzadə burada yaşamışdır".

"1904-cü ildən Sovet Kommunist Partiyasının üzvü, görkəmli partiya və dövlət xadimi Soltanməcid Məcid oğlu Əfəndiyev 1921-ci ildən 1937-ci ilədək burada yaşamışdır".

"ONLAR XİLASKAR, QƏHRƏMAN KİMİ QALA BİLMƏZ"

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun Qarabağ tarixi şöbəsinin müdiri, tarix üzrə elmlər doktoru Qasım Hacıyev deyir ki, xəyanətkarları gələcək nəsələ qəhrəman kimi təqdim etməmək üçün onları ayırmalı və adlarını xatirə lövhələrində yaşatmamalıdır: "30 ildən artıqdır ki, müstəqil ölkəyə. Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi ki, XIX-XX əsrin tarix kitabları yenidən yazılmalıdır. Biz onu etdik. XIX-XX əsrin tarixində köhnə qaydada olan çox az məsələ qalıb, əksəriyyətini dəyişmişik. Düzdür, kitabları oxumayanlar da var, amma hər halda, biz arxayın ki, gördüyümüz işlərlə, danışıqlarımızla, tələbələrimizə dediyimiz mühazirələrlə çox həqiqətləri açıyıq, öyrədirik. Bu həqiqətlərdən biri də odur ki, vaxtilə Azərbaycan xalqının tarixində mənfi rol oynamış, hətta düşmənçilik mövqeyini tutmuş, xalqa ziyan, dövlətə, dövlətçiliyə zərbə vurmuş adamlar var və onlar xilaskar, qəhrəman kimi qala bilməz. Çünki onlar xəyanətkar sayılır. Birbaşa xalqa düşmənçilik edib, işğalçı ordu "Qızıl ordu" adlandırılıb Azərbaycana dövlət edib, düşmənin qabağına düşüb insanlarımızın qırğına səbəb olub, dəstə düzəldib bolşeviklərə qoşulub, bəy, xan adı ilə nə qədər insanları sürgün etdirənlər də olub. Bu fəaliyyətləri ilə yüzlərlə, minlərlə azərbaycanlının başını kəsdilər, evini yıxdılar. Bu kimi işlərdə rolu olanların nə heykəlini saxlamaq, nə də abidəsini qorumaq olmaz, binaların üstündəki yazını da söküb atmaq lazımdır".

Q.Hacıyev deyir ki, SSRİ vaxtında fəaliyyət göstərən, fəaliyyəti heç kime ziyan verməyən şəxslərlə bağlı isə eyni yanaşma sərgilənməz: "Kimlərsə SSRİ vaxtı yazıçı, şair, yaxud hansısa kənd təsərrüfatı işçisi olub. Yeni tale elə gətirib ki, o dövrdə yazıb-yaradıb, fəaliyyət göstərən. Onun yazdığı, etdiyi dövrü keçib. Bu, artıq başqa məsələdir. Dövrü keçən hamısını atmazlar. Yaradıcılığı heç kime ziyan verməyib, o vaxt fəaliyyət göstərmiş, onları atmaq olmaz".

"TƏK-TƏK LÖVHƏLƏR HEÇ NƏYİ DƏYİŞMİR"

Millət vəkili Sabir Rüstəmханlı bildirir ki, həmin adamların tarixdəki rolunu dərk etmək cəhətdən yanaşsaq, bu lövhələr qala bilər: "Mən bu məsələlərə bir az mühafizəkar yanaşım və hər şeyi tez-tələsik yığıb atmağın tərəfdarı deyiləm. Məsələn, Əliheydər Qarayev yaxşı tərəfləri də olub, pis tərəfləri də. Azərbaycan hökumətinə qarşı çıxıb, amma sonra özü də repressiya qurbanı olub. Dünyanın bir çox yerlərində tarixi şəxsiyyətlərin heykəlləri də qalır, adları da. Onun tarixdəki rolunu dərk etmək üçün bir lövhənin qalması nəyi dəyişir ki?"

Qalıb-qalmamağı müzakirə olunursa, məsələyə konkret yanaşmaq lazımdır. Hər kəsin xidməti tərəziyə qoyulmalı, yaxşı-pis tərəfi ölçülməlidir. Millət üçün gördüyü iş, verdiyi ziyanın nə qədər olduğunu mü-təxəssislərlə, müvafiq qurumlarla (Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası), elmi institutlarla məsləhətləşdikdən, qiymətləndirilmə aparıldıqdan sonra hansısa qərar vermək lazımdır. Bəzən ziddiyyətli yol keçmiş, şəxsiyyət və yaradıcılıq etibarilə böyük adamların xatirə lövhələrini götürürlər, adlarını küçələrdən çıxarırlar, amma bir də görürsən yerinə heç kimin tanımadığı birinin adını verir. Bu da normal hal deyil".

Millət vəkili qeyd etdi ki, küçədə, lövhədə hansısa adamın adının qalması heç nəyi dəyişmir: "Sadəcə olaraq, ədəbiyyatımızda, orta məktəblərdə müstəqilliyə qarşı çıxmış, müstəqil dövlətimizin yixilməsində böyük rol oynamış və sovet ideologiyasının, o vaxt Stalinin və Moskva rejiminin tərənnümcüsü olmuş adamların yenidən milli ədəbiyyatın görkəmli simaları kim öyrədilməsi anlaşılmalıdır. Yoxsa belə tək-tək lövhələr heç nəyi dəyişmir".

Aygün

İstiqlala qarşı çıxanlar İstiqlaliyyət küçəsində "yaşayır"sa...

"Onun tarixdəki rolunu dərk etmək üçün bir lövhənin qalması nəyi dəyişir ki?"

Bu dörd xatirə lövhəsi yan-yanı İstiqlaliyyət küçəsində, "İstiqlaliyyət Bəyannaməsi abidəsi"nin qarşısındakı binadadır. Həmin istiqamətdə gəzəndə, bu tipli xatirə lövhələri ilə daha çox qarşılaşmaq mümkündür. Bunları görəndə, "İstiqlala qarşı çıxanların xatirə lövhəsi İstiqlaliyyət küçəsində, "İstiqlaliyyət Bəyannaməsi abidəsi"nin qarşısında?" sualını verməmək olmaz.

SSRİ vaxtı bolşevikləri bizə qəhrəman kimi təqdim ediblər və bu lövhələr də həmin dövrdə qoyulub. Amma sonra məlum oldu ki, əslində, bizə qəhrəman kimi sınıqların çoxu xalqa sitəm ediblər. Lakin SSRİ vaxtı onların əksəriyyətinin xatirəsi əbədiləşdirilib, yaşadıqları binaların üzərinə xatirə lövhələri vurulub. Həmin lövhələr hələ də durur.

Gerçəkləri bildiyimiz tarixin üzərindən çox zaman keçib, müstəqil dövlətlik, bu adamlar artıq xalqın yaddaşında yaşamırlar, xalq düşməni kimi xatırlananları da çoxdur, ancaq yənə də bu lövhələrdə onları qəhrəman kimi görürük. Lövhəni oxuyanlar həmin şəxslərin ictimai xadim, partiya fəali olduğunu güman edə də bilər. Hansı partiya? Kommunist Partiyası? Azərbaycan ziyalılarının həbsində, güllə-

lənməsində birbaşa iştirakçı olanlar?

Yaranan suallardan biri də budur: Həmin şəxslərin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün qoyulmuş lövhələri götürülməlidir, yoxsa bu da bir tarixdir və qalmalıdır?

"ONLARIN ƏSL KİMLİYİ YAZILSA..."

Millət vəkili Fəzail Ağamalılı deyir ki, bu məsələyə təsnifatlaşdırma apararaq yanaşmaq lazımdır. Çünki bir qisim insanlar var ki, onların xatirəsi yaşadılmalıdır: "Bizim iradəmizdən asılı olmayaraq uzun illər boyu çar Rusiyasının, daha sonra bolşevik imperiyasının müstəmləkəsi olmuşuq. Çar Rusiyası dövründə Çar ordusunda xidmət edən Səməd bəy Mehmandarov, Əliğa Şıxlinski kimi azərbaycanlılar da olub. Sonra onlar gəlib Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti dövründə milli ordunun formalaşmasında xidmət göstərirlər, böyük fədakarlıq nümayiş etdirirlər. Bu cür insanların adı niyə xatirələrdə qalmasın? Sovet imperiyası dövründə hər kəs başdan-başına bu imperiyanın daşıyıcısı olmayıb. Böyük filosof Heydər Hüseynovu götürək. Sovet hakimiyyəti dövründə fəaliyyət göstərməsindən asılı olmayaraq, bu cür insanların xatirəsi yaşamalardır.

Yeni fəaliyyəti, yaradıcılığı, bütövlükdə həyat tərzini xalqın əleyhinə getməyib, xalqa fəlakət gətirməyib, hansı zamanda yaşamağından, hansı imperiya dövründə fəaliyyət göstərməyindən asılı olmayaraq, onların xatirəsi yaşamalardır və xalqın tarixində, yaddaşında özünəməxsus yer tutmalıdır".

F.Ağamalının sözlərinə görə, xalqa fəlakət gətirilməsində rolu olanların xatirəsini yaşatmamalıdır: "Əliheydər Qarayev, Qəzənfər Musabəyov, Çingiz İldırım və s. kimi cümhuriyyətin devrilməsində böyük xidmətləri olan şəxslər olub. Ə.Qarayevi götürək, qatı bolşevik olub, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin devrilməsində və Azərbaycanda çoxsaylı ziyalıların məhvində onun kifayət qədər rolu olub. Onların adına vaxtilə küçələr verilmiş, heykəlləri qoyulmuşdu. Musabəyovun adı küçəyə verilmişdi, heykəli qoyulmuşdu. Heykəli götürüldü, küçənin də adı dəyişilib. Yaxud Məşədi Əzizbəyov 1918-ci ilin Mart soyqırımı zamanı bolşevik olub. Onun mart qırğınının iştirakçısı olduğunu deməzdim, amma bunun əleyhinə getməyib. Elə böyük siyasi fəaliyyəti də olmayıb, amma onu da bolşeviklərin içərisinə salmışdılar. Ona görə də, adını əbədiləşdirmişdilər, adına küçələr, metro vardı, heykəli qoyulmuşdu. Amma müstəqilliyimizi əldə etdikdən sonra hamısı götürüldü. Çünki Azərbaycan xalqının həyatında müsbət rol oynamayan, amma bolşevik hakimiyyətinin başkəsenə maşınının arxasında bu və ya digər dərəcədə duran, xidməti olan insanlara bu cür yanaşıldı. Bunları fərqləndirib yanaşmaq lazımdır. Belə adamları xatirəsini yaşatmağa ehtiyac yoxdur".

F.Ağamalılı bildirdi ki, xatirə lövhələrində onların əsl kimliyi yazılsa, daha yaxşı olar: "Tarix kitablarında onların kim olduğu bilinir. Əyani şəkildə onların lövhəsinin olmasının tarixilik baxımından müəyyən dərəcədə yeri var ki, insanlar görəndə, onların kim olduqlarını, xalqımızın başına gətirilən hansı fəlakətlərdə rolu olduğunu bilsinlər. Yəni pis tərəfini də göstərmək lazımdır ki, bir daha belə tarix təkrarlanmasın. Amma onlar görkəmli partiya və dövlət xadimi kimi deyil, sovet partiyasına, bolşevik imperiyasına xidmət edən şəxs kimi təqdim etmək lazımdır. Əks halda məlumatsız biri baxıb onu qəhrəman hesab edər".